

Finszter Géza

MINEK NEVEZZELEK?
– VITÁK A RENDÉSZETI IGAZGATÁS
HAZAI SZAKIRODALMÁBAN –

Köszöntöm a hetvenéves Balla Zoltánt! Irigylem fiatalságát és azt is, hogy az ország egyik legrangosabb egyetemén megjelent tankönyv a rendvédelmi szervek általános jellemzőit Balla tanár úr „megközelítése” alapján tárgyalja.¹

EGY „HITVITÁRÓL”²

A magyar nyelvben a rendőrséghez meglehetősen egységes képzetek társulnak. A szó, amely az örökösre utal, a 19. században kapta mai értelmét. Ezzel egy időben kevésbé gyakorlatias, de az elméleti igényességnek jobban megfelelő fogalomként a rendészet is elfoglalta helyét a hazai közjog irodalmának szótárában. Minthogy a rendészet eszméje a polgári jogfejlődés terméke, meg is kapta a magáét a proletárdiktatúra évtizedeiben. A fegyveres erők és a fegyveres testületek mellett a rendészeti szervek a legszűkebb hatáskörrel felruházott szolgálatok voltak, ezért e korszak szemantikája a rendészetet leginkább a gyári portásokat idéző üzemrendészettel rokonította. De ennél még nagyobb baj volt az, hogy a diktatórikus berendezkedés elvetette a rendőri erő közjogi korlátozását (sőt magának a közjognak a fogalmát is száműzte). A rendőrséget nem tekintette a közigazgatás részének, hanem egy sajátos rendszertani szemléletet követve a honvédséggel sorolta egy kategóriába.³

A demokratikus jogállam helyreállítása, a rendszerváltás felébresztette annak reményét, hogy a rendőrség újra a jog uralma alá kerül, visszatér a civil közigazgatásba, demilitarizálódik, és erőszakszervezetből a közbiztonság szolgáltatójává

¹ FAZEKAS 2024: 222.

² FINSZTER 2018: 12.

³ MADARÁSZ 1992: 11.

lép elő. Többen voltak a terület művelői közül, akik a rendészet megkopott fogalmának rehabilitációját kezdeményezték. Mások egy új kifejezés, a rendvédelem bevezetését javasolták, mondván, hogy ez felel meg annak a különállásnak, amely kijár mindazoknak a hatóságoknak, amelyek birtokolják a legitim fizikai erőszak monopóliumát. A rendészet- és a rendvédelempártiak között sajátos hitvita alakult ki. Ez emlékeztet *Az ember tragédiájából* ismert homousion–homoiusion-problémára, amelyet Madách értelmetlennek ábrázolt (meghalni egy „i” miatt?). Vagy mégis inkább Lukács Györgynek van igaza, aki a középkor hitvitázoinak védelmére kelt, amikor Madáchcsal pörölve megjegyezte: „mi másért haljon meg valaki, ha keresztény, mint a hitért, mint azért, hogy Krisztus Istennel egynemű-e vagy csak hasonló hozzá? Hát nem ezen múlik minden?”⁴

Lehet, hogy a rendészet és a rendvédelem híveinek „összecsapása” is haszontalanság volt? Nem hisszük! A vita bemutatása meggyőzheti az olvasót, hogy ebben az esetben a különböző álláspontok igazi jelentősége a demokratikus alapértékekhez való viszonyukban fejeződik ki, ezért itt nem hitek, hanem értékek csaptak össze, olyan eszmék, amelyeken ha nem is minden, de nagyon sok múlik.

RENDÉSZET ÉS/VAGY RENDVÉDELEM

Mintegy tíz évvel ezelőtt a hazai szakirodalomban sajátos vita alakult ki a reformerek és a fontolva haladók között. A reformerek törekvéseik lényegét a rendészet-fogalomban találták meg, míg a pragmatikusnak is nevezhető másik irányzat a rendvédelem kifejezésben foglalta össze elgondolásait.⁵

Talán érdemes lehet ennek a vitának néhány mozzanatát felidézni, most már nem tíz, hanem harminc év távlatából. (Így megy az idő!)

Az egyik tábor azt hirdette, hogy a rendőrségi modernizációnak gyökeres fordulatot kell hoznia mind a jogi alapok megteremtésében, mind a szervezetben, mind pedig a működésben. Hármasszavuk lett a depolitizálás, a demilitarizálás és a decentralizálás. Depolitizálás az értették, hogy a rendőrségnek vissza kell adni szakmai autonómiáját, és meg kell szüntetni annak még a lehetőségét is, hogy a legitim erőszak partikuláris pártérdekeket szolgálhasson. A demilitarizálás egyet jelentene a rendőrködés civil foglalkozássá alakításával, a rendőrségi szervezetnek a közigazgatásba való visszatéréssel és a katonai szervezési elveknek a korlátozásával.

⁴ LUKÁCS 1977: 703.

⁵ FINSZTER 2001: 87.

A decentralizáció az önkormányzati rendőrség visszaállítását jelentené, ami ugyanakkor feltételezi a közbiztonsági és a bűnügyi rendőrség szervezeti különválását is. A bűnügyi szolgálatok centrális felépítését ez a nézet is fontosnak tartja azáltal, hogy a bűnüldözésnek ki kell kerülnie a végrehajtó hatalom közvetlen irányítása alól, ami a független ügyészség nyomozások feletti rendelkezési jogának a kiterjesztésével járna együtt. A reformerek visszanyúltak a magyar közigazgatási jog tudományának háború előtti, kimagaslóan értékes hagyományaihoz, amikor elgondolásaik megvalósításához a rendészetfogalom jogaiba való visszahelyezését kezdeményezték.

A fontolva haladók is polgári átalakulást akartak, de úgy ítélték meg, hogy a reformoknak még nem jött el az idejük. A rendőrséggel szembeni elvárásait ők is jelszavakba foglalták. Magabiztosság, fegyelem, határozottság: ezek voltak a leginkább elvárt erények. Szó sem lehetett a demilitarizálásról, ellenkezőleg: a rendőrség mellett a többi rendészeti szervet is a katonai struktúrák közé helyezték. Ezt fejezte ki a honvédelemről szóló törvényben a rendvédelem első normatív előfordulása, amelyet azután folytatott a rendőrségi törvény. Ez utóbbi olyan rendvédelem-definíciót adott, amely már világossá tette, hogy a rendőrség nem része a civil közigazgatásnak. (A rendőrség fegyveres rendvédelmi szerv, amely államigazgatási feladatokat is ellát.) A sort folytatta a határőrség kettős jogállása, amely szerint az egyszerre fegyveres erő és rendvédelmi szervezet is. A folyamat betetőzése volt a szolgálati törvény, amely a fegyveres szervek hivatásos állományának munkavégzését a katonai szolgálat mintájára szabályozta. A rendvédelem hívei azt vetették a reformerek szemére, hogy a militarista jelzőt eleve elmarasztaló értelemben használják. Erről azonban szó sincs. A rendészetpártiak csupán azt állítják, hogy egy szervezetnek olyan elvek szerint kell működnie, amelyek a leginkább megfelelnek funkcióinak. A katonai szervezeti megoldások a katonai feladatok megoldásához nélkülözhetetlenek, de ugyanezek az elvek a rendészeti funkciók teljesítését akadályozzák, sőt egyenesen alkotmányos aggályokat vetnek fel. A nyomozótól a parancs iránti feltétlen engedelmisséget megkövetelni azért képtelenség, mert ez a büntetőeljárás eredeti rendeltetésével kerül ellentmondásba. A rendvédelem hívei továbbá arra is hivatkoznak, hogy a fogalom kialakításánál történeti hagyományokra támaszkodtak, arra az együttműködésre, amely a védőerő és a rendvédelem között mindig megvolt. Ez igaz lehet a hadtörténeti megközelítés szempontjából, de semmit nem mond a jogtörténeti kutatások számára, amelyek a rendőrség történetét csupán a közigazgatás kialakulásának részeként értelmezhetik helyesen. Ami pedig a katonaság és a rendőrség együttes fellépését illeti, nos, ezek az akciók minden ország történetének a legsötétebb lapjaira tartoznak, amelyeket persze kutatni kell, de hogy azokra a jelenben érvényesítendő megoldást kellene alapozni, az már erősen kétséges.

A rendészetfogalom tartalmának meghatározásához a magyar közigazgatási tudományos irodalom egész könyvtára való adalékkal szolgál. Mi, akik elleneztek a rendvédelmi megközelítést, bőségesen idézhetjük Somló Bódog, Concha Győző, Tomcsányi Móric, Magyary Zoltán, Bibó István, az újabbak közül pedig Madarász Tibor és Szamel Lajos munkáit. Érveinket a német és a francia szakirodalom számos forrása is alátámasztja. Mindezek ismeretében több mint merészség azt állítani, hogy a rendvédelem ellenzői nem képesek felfogásukat tudományosan megalapozni. Annál feltűnőbb, hogy a vitacikkre egyetlen érvelő válasz sem érkezik a másik oldalról. A több mint húsz évvel ezelőtt megjelent írás a következő „beismeréssel” zárult:

A rendvédelem híveinek nevében megfogalmazott kritikát egyetlen ponton érzem igaznak. A rendészet rehabilitációját követelő kutatók valóban nem számoltak a realitásokkal, írásaik ezért nem többek meg nem valósult kívánságok listájánál. Mert mit is akartunk mi ezzel a rendészet szóval: Azt szerettük volna elérni, hogy a rendőrség és a többi rendészeti szerv visszatérjen a civil közigazgatásba. Ez nem következett be. Azt akartuk, hogy a rendőri működés egész területe kerüljön a jog uralma alá. Ez sem sikerült. Azt kezdeményeztük, hogy a kormányzat ossza meg a közbiztonságért vállalt felelősségét a települési önkormányzatokkal és így a közbiztonság helyi feladatai kerüljenek a helyi autonómiákhoz. Ez is hiú ábránd maradt.⁶

A múltidézésben most a vitapartner nézeteit sorakoztatjuk fel:

A rendvédelem fogalmát először a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság használta. A rendvédelem szakterületének határai kiforratlanok. Tartalmának kontúrjai az elmúlt évtizedben kirajzolódtak ugyan, azonban még tovább pontosíthatók. A diszciplínát alakító és művelő kutatók felfogása szerint a rendvédelem nem új jelenség, valamilyen formában minden korban és minden kontinensen fenntartották a rendet [...] A magyarországi rendvédelem-fogalom történeti indíttatású, a történeti fejlődésből vezethető le. Talán nem véletlen, hogy a németországi kollégák is eljutottak a rendvédelem témájához, bár nem a történelmi fejlődés eredményeként, hanem pragmatikus megfontolásból kiindulva. A magyar rendvédelem-fogalom történeti indíttatása nem csupán abban az értelemben igaz, hogy a történelmi fejlődés egyenes következményének tekintjük a diszciplínát, hanem abban a tekintetben is, hogy

⁶ FINSZTER 2001: 90.

Magyarországon a rendvédelem-történet művelése megelőzte a rendvédelem diszciplína megerősödését. A rendvédelem-történet művelése során már eldőlték olyan kérdések, amelyek a rendvédelem-történeti diszciplína tartalma határainak kialakítását is befolyásolták. Nem tekintjük például a rendvédelem diszciplínáját valamely favorizált rendvédelmi forma megtestesítőjének. A rendvédelemben beletartozónak tartjuk a diktatúrák és a demokráciák rendvédelmét egyaránt. Úgy gondoljuk, hogy e tekintetben nem lehet a kutatók egyéni szimpátiája a döntő. A rendvédelmet lehet ugyan tipizálni a demokráciák és a diktatúrák szemszögéből, ez azonban politikai besorolás. Megítélésünk szerint a demokráciák és a diktatúrák rendvédelme is a rendvédelem egy-egy megvalósulási formája. Kirekeszteni a rendvédelemből a diktatúrák rendvédelmét azzal a képtelenséggel lenne azonos, mint ha a történelemből kitagadnánk a nem demokratikusan működő korszakokat, illetve napjaink diktatúráit nem létezőnek tekintenénk. Véleményünk szerint a diktatúrák rendvédelmében számos tapasztalat keletkezett, amelyek hozzájárulhatnak a demokráciák rendvédelmének jobbításához.

A rendvédelmi diszciplínán belül a demokráciák és a diktatúrák rendvédelmének kérdése azért fontos, mert többször találkozhatunk azzal a képtelen nézettel, hogy a diktatúrában a rendvédelemnek nem lehet tudománya, mivel az parancsuralmi rendszer. Megítélésünk szerint az effajta leegyszerűsítések nem helytállóak, ugyanis a diktatúrák a tudomány nyújtotta lehetőségekkel is maximálisan segítik azokat a közegeket – esetünkben a rendvédelmi szerveket –, amelyek sok esetben hatalmuk egyetlen pillérét alkotják. E pillér erősítésétől semmilyen támogatást nem tagadnak meg. Nem állnak ugyan rendelkezésünkre egzakt adatok, azonban meggyőződésünk, hogy a diktatórikus viszonyok között működő országok nemzeti jövedelmük nagyobb hányadát fordítják a rendvédelemre – így a rendvédelmi tudományos kutatásokra is –, mint a demokratikusnak tekinthető államok [...] A rendvédelem-történet művelése során a rendvédelmi diszciplínára is kiható vita keletkezett a militáns és antimilitáns rendvédelem tekintetében. A bírálók felrötták, amiért az általuk militánsnak tekintett rendvédelmi formát is a rendvédelem részének tekintettük. Mi azonban éppen a militáns jelzőt tartjuk helytelennek, több okból is. Felfogásunk szerint ugyanis egy szervezetet akkor lehet militárisnak tekinteni, ha az alkalmas katonai feladatok ellátására, azaz eredményesen szembe tud szállni egy másik haderővel. A katonai szervezetek teljesítőképeségét pedig olyan – viszonylag egzakt – paraméterekkel lehet mérni, mint a tűzerő, motorizáció, hírösszeköttetés stb. E paramétereknek még csak a közelébe sem kerülnek azok a szervezetek, amelyeket a vitapartnereink militánsnak neveznek. Mint kiderült, a szervezeten belüli személyi függelmi viszonyok jellege és esetleg a hatályos rendfokozati rendszer alapján nyilvánították egyik vagy másik

rendvédelmi szervezet militánssá vagy antimilitánssá. A rendvédelem-történet diszciplináját művelők szerint pusztán a szervezet belső függelmi viszonyainak jellege nem döntheti el önmagában a militánsság kérdését [...] A kilencvenes években megindult a rendvédelem-történet művelése, amelynek számos eredménye született. Első ízben került sor nemzeti rendvédelmünk 1100 éves történetének feltárására és publikálására. Erre alapozva felsőoktatási intézményben is bevezették e tárgy oktatását. A rendvédelem-történet művelése során pedig bizonyos mértékig tisztázódtak a rendvédelem kontúrjai is.

Elsőként azt szükséges leszögezni, hogy a rendvédelem a XIX. század óta megcsontosodott tudományfelosztási sémába nem gyömszőlhető bele. Úgy gondoljuk azonban, hogy e felosztás már amúgy is idejétmúlt, hiszen – különösen a XX. század második felében – sok olyan tudományág keletkezett, amely interdiszciplinárisnak tekinthető.

Másodszor – tekintettel a magyarországi viszonyokra, ahol a rendvédelem hagyományosan két tudományágból, a jog-, illetve a hadtudományból táplálkozott – arra kell válaszolnunk, hogy a rendvédelem a hadtudomány vagy a jogtudomány része. Felfogásunk szerint egyik sem. Olyan tudományterület, amely integrálja ugyan magába hadtudományi és jogtudományi részeket is, azonban egyiknek sem a része, hanem önálló.⁷

Az utóbbi gondolatok átvezetnek a közelmúlt egy másik kérdéséhez. Van-e rendészettudomány?

A KÖZIGAZGATÁS VAGY A RENDÉSZET TUDOMÁNYA

Balla Zoltán a *Belügyi Szemle* 2024/6. számában arra figyelmeztette a rendészettudomány művelőit, hogy legyenek óvatosak, amikor stúdiumuk önállósága mellett érvelnek:

A rendészetnek szüksége van a tiszta dogmatikai alapokon nyugvó fogalmi architektúrára, a rendszerezett, a rendészettel foglalkozó szellemi kör meghatározó többsége által igaznak elismert szintetizált tudományos ismeretekre, amelyek aztán objektíve kitermelik a tudományos definíciókat, kategóriákat, ezek együttesen a tudományos törvényszerűségeket. Az így létrejött tudományos rendészeti

⁷ PARÁDI 2001: 97–98.

eredmények tudományágként elismerést nyernek, és ezeket felhasználhatóvá teszik a rendészeti oktatásban. A diszciplínán belül oktathatók lesznek a tudományos tantárgyak [...] A rendészet akkor lesz tudomány, ha minőségi elemeiben eléri az anyatudományának, azaz a közigazgatás-tudomány szintjét, amit aztán az erre hivatott tudományos fórumok elismernek [...] Álláspontunk szerint jelenleg a rendészet főleg szakma, kevésbé tudomány. Utóbbi esetében inkább a közigazgatási jogtudományról leválni próbáló, építkező, alakulóban lévő rendészet-tudományról beszélhetünk, mint kész tudományágról.⁸

Katona Géza a kriminalisztika és a bűnügyi tudományok kapcsolatairól szóló könyvében külön fejezetet szentelt a „rendőrtudományoknak”, amikor a következőkre hívta fel a figyelmet: „A kriminalisztika és a rendőrtudományok kapcsolatának kifejtéséhez alapvető szemantikai és terminológiai kérdések tisztázása szükséges. A magyar jogi szakirodalomban [...] a rendőrtudomány fogalom használata nem terjedt el, e megjelöléssel legfeljebb szakirodalmi fordításokban találkozhatunk.”⁹ Az, hogy a „rendőrtudomány” *terminus technicus* nálunk nem gyökeresedett meg a szakmai nyelvben, talán azzal is magyarázható, hogy a francia *la police scientifique* – magyarul „tudományos rendőrség” – fogalma alatt kizárólag azokat a természettudományokat értették, amelyek – a rendőrség bűnügyi technikai azonosító laboratóriumaiban helyet kapva – semmivel nem pótolható segítséget adnak a bűncselekmények felderítése és bizonyítása számára.

A „tudományos rendőrség” a 20. század elején kifejlesztett rendőrségi azonosító laboratóriumok működésének megjelölésére szolgált, minthogy ezekben az intézetekben a kémia, a biológia, a fizika, az orvostudományok és más természettudományok képviselői e tudományterületek által feltárt eszközök és módszerek segítségével igyekeztek segítséget nyújtani a tárgyi bizonyítékok felkutatásához, a múltbeli esemény rekonstrukciójához, valamint az ehhez szükséges azonosítási műveletek elvégzéséhez. A laboratóriumi háttér megkívánta a helyszínen folytatott nyomkutató és nyomrögzítő feladatok technikailag magas színvonalú elvégzését, amely a bűnügyi nyomozó mellett újabb szakember, a bűnügyi technikus tudásának a törzsét alkotta. Ezek az ismeretek a krimináltechnikába integrálódtak. A laboratóriumi szakértő és a bűnügyi technikus bizonyítási tevékenységének próbáját jelentette, hogy megállapításaik és az általuk feltárt tárgyi bizonyítékok mennyire alkalmasak a büntetőperben az ítélethez szükséges belső meggyőződés kialakítására.

⁸ BALLA 2024: 1071–1073.

⁹ KATONA 2002: 82.

A kontinentális tárgyalási rendszer, amely inkább tekinthető a nyomozási anyag felmondásának, mint a tényállás megállapításához szükséges eredeti bizonyítás felvételének, a bűnügyi nyomozóknak és a bűnügyi technikusoknak a bíróság előtti szereplését a minimumra szorította. Az angolszász rendszerű büntető perben azonban az érdemi bizonyítás a tárgyaláson történik, ezért itt döntő jelentősége van annak, hogy a bűnügyi nyomozás anyagának felkutatásában részt vevő detektívek és bűnügyi technikusok miként képesek érveiket a bíróság elé tárni. A laikus esküdtek számára bonyolult szakértői eljárásokat közérthető módon bemutatni: ez lett az egyik legfontosabb szakértői képesség. Csak az ilyen módon felvett bizonyítás teszi lehetővé a védelem számára az egyes bizonyítékok hitelt érdemlőségének ellenőrzését, és csak ennek révén lehetséges eljutni a kétségeket kizáró bizonyossáig. Az angolszász jogrendszer országaiban a kriminalisztikai szakismeret lényegét ennek a véleményformálásnak, valamint a vélemény igazságügyi fórumok elé terjesztésének a módszertana alkotta. Ezt a tudásanyagot nevezték forenzikus tudománynak (*forensic science*). Más értelmezés szerint a forenzikus tudományok körét az igazságügyi orvostan, a vegytan, a fizika és további olyan természettudományos háttérre támaszkodó igazságügyi tudomány képezi, amelyeknek közös ismérve, hogy saját szakterületük ismereteit, eljárásait, technikáit és módszereit a jogi eljárásokban felmerülő, különleges szakértelmet kívánó kérdések megválaszolásának szolgálatába állítják. Ebben a csoportosításban a kriminalisztika feladata „a forenzikus tudományok számára egy általános elmélet és metodológia” kidolgozása.¹⁰

Az angol kifejezés, a *forensic science* szinte teljesen lefedi a kontinentális krimináltechnika fogalmát.¹¹ Azonban a két eljárási rendszer konvergenciája a kriminalisztika szemantikájában is felismerhető. Katona Géza megállapítja, hogy a kriminalisztika kifejezés (és az ehhez kapcsolódó nyomozástani szemlélet) egyre inkább terjed az angolszász jogi kultúrában is. A svájci jogtudós, Pierre Margot arra hívja fel a figyelmet, hogy a kontinentális gondolkodás viszont egyre nagyobb érdeklődést mutat a forenzikus tanítások iránt, olyannyira, hogy francia nyelvterületen terjedőben van az angol kifejezés megfelelője, a *sciences judiciaires*.¹² Sőt, a kriminalisztika művelésében hírnevet szerzett lausanne-i egyetem „neológusai” már megalkották a francia *sciences forensiques* kifejezést. Mindez nem csupán játék a szavakkal, hanem egyértelmű szemléletváltás. Az előkészítő szakaszt a következetes vádelv szeretné a laikus polgár akciójának láttatni, amellyel bíróság elé viszi a bűncselekmény okozta sérelmet. Ez olyan fikció, amely nem

¹⁰ KERTÉSZ 1972: 10.

¹¹ KATONA 2002: 39.

¹² MARGOT 1999: 6.

tartható fenn. A bűncselekmény gyanújának felmerülésétől kezdődően jelen van a hatóság a maga represszív felhatalmazásaival, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az eljárás sikerét a büntetést kerülni kívánó érdekek ne veszélyeztethessék. De ugyanez a hatóság rendelkezik kriminalisztikai hozzáértéssel is, ami esélyt ad a múltbeli tényállás valósággal egyező megismerésének. A bűnüldöző szervezet tagjával szemben támasztott szakmai követelmények elméletileg is megalapozott rendszerezett kifejtésének szüksége teszi mind népszerűbbé a tengerentúlon is a kriminalisztikai szemléletet, amelynek a bölcsője mégiscsak a kontinentális inkvizíciós eljárási forma. Más oldalról viszont a tárgyalás felértékelődése a tényállás bizonyításában arra készteti a francia eljárási rendszeren nevelkedett bűnügyi tisztviselőket, hogy legyenek képesek az általuk feltárt bizonyítékok hitelét a védelem érveivel szemben, egy kontradiktórius perben igazolni. Ez a forenzikus logika jellegzetes szereposztása.

A kriminalisztika tehát eredetileg úgy alakult ki mint a bűnüldöző apparátusok gyakorlati tapasztalatainak az összegzése, amely egyúttal a bűnügyi nyomozótól elvárható nélkülözhetetlen szaktudás, gondolkodásmód és cselekvési készség együttesét jelentette. Ez a tudásanyag szervesen beépül a kriminalisztika tudományos rendszerébe.

EGY RENDÉSZETI SZAKTUDOMÁNY ESÉLYEI¹³

A demokratikusan működő, a jog uralma alá vont, a hatalmi ágak megosztásának elvével összhangban lévő és az emberi jogokat tiszteletben tartó rendészet nem születhetett volna meg elméleti alapvetések hiányában. Hasonlóan ahhoz, ahogyan a modern ipar, a közlekedés, avagy az informatika mai színvonala nem gondolható el a természettudományok fejlődése nélkül. A rendészet elméletének megteremtése társadalomtudományi feladat.

Habermas a történelemtudományok eredményének tekinti, hogy „a felvilágosított szubjektumot felszabadítják a viselkedésszabályozó hagyományok spontán hatalma alól”.¹⁴ A rendészet elméletének megteremtésében ugyanilyen szerepet játszottak az állam- és jogtudományok.

Habermas szóhasználatát kölcsönvéve, a jogi tanok is a „cselekvéstudományok” közé sorolhatók, amelyeknek az a feladatuk, „hogy a társadalmi cselekvés irányítására ugyanúgy technikákat hozzanak létre, mint a természettudományok

¹³ FINSZTER 2018: 405.

¹⁴ HABERMAS 1994: 31.

a természetfeletti uralom céljából”.¹⁵ Minden társadalomtudománynak az a legfontosabb teljesítménye, hogy a kompetenciájába tartozó társadalmi jelenségeket „kritikailag kutatható tárgyi világgá változtatja”.¹⁶ Ez a célja és értelme a rendészet elméletének. És ez a magyarázata a közhatalmat gyakorlók idegenkedésének, amellyel az ilyen elméleteket fogadják. Lehetséges, hogy az elutasítás mögött a felelősség kerülése húzódik meg, ugyanis amikor egy társadalmi tevékenység megismerhetővé, amikor annak eredményessége mérhetővé válik, akkor az abban részt vevők számonkérhetősége is jelentősen megnő.

Az elmélet rámutat erényekre és feltár hibákat. A fogyatékoságok okaira magyarázatokkal szolgál, mi több, képes megoldásokat ajánlani a működési zavarok elhárításához. A rendészet elmélete a rendőri hivatás gyakorlóit hozzásegíti ahhoz, hogy ösztönös és spontán cselekedeteiket értő, rendszerező és tanulható szakmai teljesítményekké fejlesszék.

Az elméleti munkásság arról ismerszik meg, hogy magas fokú általánosításra törekszik. Képes elvonatkoztatni a vizsgált tárgy sok egyedi vonásától, a részletektől és árnyalatoktól, és a téma, a megválaszolásra váró kérdés szempontjából legfontosabb, legáltalánosabb érvényességű tulajdonságaira összpontosítani.¹⁷

A rendőrséggel foglalkozó kutatók, a szakképzésben dolgozó pedagógusok, de mondhatjuk, hogy minden, a hivatását jól ismerő igényes szakember számára megválaszolásra vár a kérdés: a társadalomtudományok sorában helye lehet-e egy sajátos tárgykörrel és módszertannal jellemezhető rendészeti (rendőri, rendvédelmi, közbiztonsági, bűnüldözési területekre kiterjedő) diszciplínának, és ha igen, akkor ennek a tudománynak milyen követelményeket kell teljesítenie?

Az eddigi kutatások fontosságát elismerve azok korlátai jól érzékelhetők. A jogtudományi módszerek nem nélkülözhetők a rendőri eljárások normatív alapjainak feltárásában, de szinte semmit nem mondanak arról, ami a valóságban ezeket az intézkedéseket jellemzi. A szociológiai vizsgálatokat viszont bizonyos fokú érzéketlenség jellemzi a jogi meghatározottsággal szemben. A rendőrségi szervezéstanban túlsúlyban vannak a vállalkozói típusú tevékenységre érvényes kategóriák, anélkül hogy azokat szembesítették volna a közszolgálat követelményeivel. A bűnözés kontrollmechanizmusait tanulmányozó kriminológiát annak művelői alkalmasnak tartják a rendészet tudományos feltárására. Valójában azonban a bűnözéstan kompetenciája nagyon is korlátozott. A látenciát kutatók

¹⁵ HABERMAS 1994: 33.

¹⁶ HABERMAS 1994: 33.

¹⁷ KORNAI 2007: 9.

példának okáért helyesen ismerték fel a rendőrségi tevékenység minősége, a rendőr társadalmi elfogadottsága és a lakosság feljelentési készsége között mutatkozó összefüggéseket. A bűncselekmények statisztikai elemzése indokoltan vetette fel annak gyanúját, hogy ezek a számok nem a valóságos bűnözést, hanem a bűnüldözés felvevőkapacitását mérik. A bűn megismerése azonban kriminalisztikai feladvány is, amely gyakran a legjobb infrastruktúra és szakértelem mellett sem vezet eredményre. Erről a komoly gondról a kriminológia hallgatni kényszerül. Nem tárgya a kriminológiai érdeklődésnek az sem, hogy miként alakulnak a rendészeti beavatkozások, továbbá hogyan mérhető azok jogszerűsége és hatékonysága. A közbiztonsági szolgálat teljesítményét elemezve a rendészeti jelenlét és a jogkövető helyi társadalommal való kooperációs hajlam a situációs bűnmegelőzés kulcskérdése lett, ennyiben kriminológiai felismerések ösztönözték a közösségi rendőrségi modellek megalkotását. Ellenben a rendészet aktuális veszélykezelő manőverei és főleg a legitim erőszak bevetésének technikái kívül esnek a bűnözés megismerésének módszertani lehetőségein.

A kriminalisztika sem válhatott a rendészet teljes színképét befogadó kutatási ágazattá, minthogy annak tárgya kizárólag a múlt büntetőjogilag releváns részének a dokumentálása az eljárási formák adta keretek között. Ebben pedig nem fér el a közbiztonság felett őrködő rendészet számos tevékenysége sem.

A RENDÉSZET SZÍNTISZTA KÖZIGAZGATÁS

A közigazgatás – mint az állam integrált igazgatási rendszere, és mint az államszervezet egyik alrendszere – a legnagyobb szakigazgatási rendszer, melynek tevékenysége az egész társadalomra kiterjed. A közigazgatás lényeges vonása a politikai hatalomnak való relatív alárendeltség [...] A közigazgatás a jog által meghatározott keretek között működik [...] A közigazgatás feladatainak ellátására – a közigazgatást megillető jogosítványokkal és hatáskörökkel rendelkező – elkülönült szervezetrendszer jött létre.¹⁸

A közigazgatási teória következetes rendészetkutatója, Balla Zoltán így érvel:

A rendészet ma is érvényes definíciója a 20. századi közigazgatási jog egyik legtekintélyesebb művelőjéhez, Berényi Sándorhoz¹⁹ köthető, aki 1993-ban a

¹⁸ RÓZSÁS – CSÁKI HATALOVICS 2019: 44.

¹⁹ BALLA 2017: 40.

rendészetet elsőként nevezte közigazgatási és hatósági tevékenységnek: „A rendészet közigazgatási tevékenység, s mint ilyen, elsősorban olyan hatósági tevékenységnek minősül, amelynek célja a közbiztonság, a közrend jogilag szabályozott rendjének megóvása, fenntartása, a közreműködés a megsértett jogrend helyreállításában”.²⁰

A közigazgatási jog nem azonos a közigazgatás működésével. „A közigazgatás sokrétű gyakorlati tevékenység, feladata a társadalom közügyeinek megvalósítása, valamely célrendszernek a gyakorlatba fordítása, társadalmi vagy közösségi racionalitások kijelölése, érvényesítése, változtatása és mindezekhez törvényes végrehajtási eszközök igénybevétele.”²¹ Ez tette szükségessé, hogy az állam- és jogtudományokon belül a közigazgatási tárgyú kutatásokat két ágazat fogadja be. A dogmatika kidolgozása a közigazgatási jogtudomány, a gyakorlat törvényszerűségeinek vizsgálata a közigazgatástan feladata.

AZ INTER- ÉS MULTIDISZCIPLINÁRIS ÉRDEKLŐDÉS

A Berényi Sándor tollából származó következő idézet jól illusztrálja a problémát, amelyet a szerző még a szocialista államelmélet regnálása idején rögzített:

A szervezetirányítási feladatok között külön helyet foglal el a fegyveres erőknek és testületeknek, az állami kényszerszervezeteknek az igazgatása. E szervezetek, mint a hadsereg, a határőrség, a rendőrség és más fegyveres testületek, a rendészeti szervek, a büntetés-végrehajtási intézetek, stb. az állam fizikai hatalmát megvalósító, realizáló szervezetek [...] E szervezeteket egyrésztől el kell határolni az államigazgatástól. E szervezetek túlnyomó többsége nem tekinthető államigazgatási szervezetnek. De nem tartoznak az állam más szervezeti rendszeréhez, szervezeti egységéhez sem [...] Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy e szervezetek közvetlenül kapcsolódnak az állam szervezeti rendszeréhez [...] (pl. az államigazgatási jog szabályozza belső-külső igazgatásukat). Az államigazgatási szervezeti rendszerhez egyes szervezeteik (pl. rendőrség) közvetlenül kapcsolódnak, ebben az esetben a szervezet egyes egységei közvetlenül államigazgatási feladatokat látnak el, államigazgatási szervként működnek.²²

²⁰ BERÉNYI 1993: 213.

²¹ TAMÁS 2005: 71.

²² BECK-CZÉH 1984: 58.

A korszak másik iskolateremtő tudósa a megoldást a tudományok összefogásában látja:

A közigazgatás és a jog viszonyának elemzése egyértelműen jogtudományi munka [...] A 70-es évek közepén készített számvetés még az igazgatástudományi, a szervezéseméleti és a szociológiai szemléletű munkákat üdvözölhette új fejleményekként. Azóta a szociológiai, politológiai gondolkodás termékenyítő hatásának eredményeként szép számú új oldaláról mutatta be az államigazgatás jelenségeit, ezek összefüggéseit a társadalommal, a politikai rendszerrel (Kulcsár Kálmán, Szentpéteri István, Schmidt Péter, Bihari Mihály, Lőrincz Lajos, Lakos Sándor, Verebélyi Imre, Szoboszlai György, Szegő Andrea, Wiener György). Megjelentek az államigazgatást komplex módon (jogi, igazgatástudományi, szociológiai, politológiai és társadalomelméleti oldalról) vizsgáló munkák is (Peschka Vilmos).²³

Madarász Tibor szól a társadalomkutatók reménységéről is: „Az államigazgatás korszerűsítése a társadalomirányítás korszerűsítését, annak elméleti megalapozását feltételezi.”²⁴

Az interdiszciplináris adottság azonban a közjogi szabályozás jelentőségét nem kérdőjelezheti meg: „Az állami jelzőnek kivételesen nagy jelentősége van, ti. a fizikai kényszer állami formáját minden egyéb fizikai kényszertől az különbözteti meg, hogy ez törvényes kényszer. (Abban az esetben persze, ha az államban – a szó igazi értelmében – egyáltalán törvényesség van.)”²⁵

VÉDELEMTUDOMÁNY

A rendészeti igazgatás a közigazgatás azon ága, amely a jogellenes emberi magatartásokból keletkező veszélyeket a legitim fizikai erőszak birtokában hárítja el. A rendészet hivatása „olyan veszélyektől, károsító sértésektől megóvni a társadalmat, amely veszélyek fékevesztett emberi akaratból származhatnak”.²⁶ A rendészetet a közigazgatási hatósági tevékenységek egyéb ágaitól a fizikai erőszak monopóliuma különbözteti meg. Az a feladata, hogy „physikai erőhatalommal vessen gátat a sérelemmel fenyegető veszélyeknek”.²⁷

²³ MADARÁSZ 1987: 11–12.

²⁴ MADARÁSZ 1987: 22.

²⁵ MADARÁSZ 1992: 287.

²⁶ KMETY 1907: 322.

²⁷ KMETY 1907: 322.

A védelemtudomány a hadtudományi ágazatoknak egy magasabb szintű absztrakcióval kialakított bővítménye. Képviselői a rendszerváltozás után azt érzékelték, hogy a korábban tisztán katonai diszciplína kutatási tárgya kiterjedt olyan határterületekre, amelyek e tanítások struktúráját is átalakíthatják.²⁸ Felmerült egy új diszciplína, a védelemtudomány kialakításának szükséglete. „Véleményem szerint *mindent meg kell tennünk a védelemtudomány tudományterület elfogadtatásáért*. E tudományterület tudományágai: biztonságpolitika, hadtudomány, katonai műszaki tudományok és a rendszertudomány.” A javaslat része, hogy ezen az úton lehetséges a hadtudomány viszonylagos önállóságának megőrzése, amihez a háttérrel a katonai és a rendészeti felsőoktatás integrációja adja: „tudományágunk fejlődése érdekében olyan új megközelítésre van szükség, amely úgy enged teret a tudományszakok tudományággá fejlődésének, hogy közben nem csorbítja a hadtudomány jelentőségét”.²⁹

A hadtudományi diszciplínának olyan módszerei kínálkoztak a rendvédelem tanulmányozásához, mint a terepre tervezett vizsgálódások.

Nem kevésbé terephez kötődő és kísérleti igényű a felkészítési módszer ki-munkálásához a határ őrzése, a határvédelemben való részvétel, valamint a katasztrófához kirendelt erő kísérletes alkalmazása kutatási igénnyel a ki-menekítésben, szakfelkészítésre alapozott feladat-végrehajtásban, katonai, közrendvédelmi, mentőszolgálati, tűzoltó, polgárőrségi és katasztrófavédelmi erők összefüggésében.³⁰

E metodika hívei azt vallották, hogy a rendészet tudományos igényű művelése is a hadtudomány mellett található meg a számára legkedvezőbb elméleti közeget.

RENDESZETTUDOMÁNY

A rendszerváltozás körüli időkben a hadtudomány primátusa nem nyerhette el a rendészet kutatóinak tetszését. Egy olyan korban, amikor jelszó volt a rendőrség demilitarizálása, amikor a legfontosabb alkotmányos teendőnek számított a rendészeti szervezeti törvények megalkotása, az elmélet hívei az állam- és jogtudományoktól remélték a támogatást, noha már a kezdetekkor felmerültek nehézségek. És valóban, a jogtudományi módszerek nem nélkülözhetők a rend-

²⁸ SIMON 1997.

²⁹ FARKASNÉ ZÁDECZKY 2007: 107.

³⁰ VASVÁRI NAGY 2001: 13.

őri eljárások normatív alapjainak feltárásában, de szinte semmit nem mondanak arról, ami a valóságban ezeket a hatósági cselekvéseket jellemzi. A bűnözés kontrollmechanizmusait tanulmányozó kriminológiát annak művelői alkalmasnak tartották a rendészet tudományos feltárására. Az egyedi bűntény megismerése azonban kriminalisztikai feladvány, ami gyakran a legjobb szakértelem mellett sem vezet eredményre. Erről a komoly gondról a kriminológia hallgatni kényszerül. Ne feledjük, a kriminológiai kutatások tárgya az eredményes nyomozások tömegével feltárt múlt. Az ismeretlen elkövetők kézre kerítése a bűnüldözés feladata. A kriminológus csak a felderített ügyekből vonhatja le következtetéseit. Igaz, a látenciát megbecsülheti, de a rejtett bűnözés terjedelmének korlátozásához kriminalista kell. A közbiztonsági szolgálat teljesítményét elemezve a rendészeti jelenlét és a jogkövető helyi társadalommal való kooperáció a szituációs bűnmegelőzés kulcskérdése lett, ennyiben kriminológiai felismerések is ösztönözték a rendőrségi modellek korszerűsítését. Viszont a rendészet egyedi és váratlan veszélyre reagáló manővereinek hatékonysága a kriminológia módszertanával – amelynek feladata a bűnözésnek mint tömegjelenségnek a megismerése – nem értékelhető. Ugyanakkor a kriminalisztika sem válhatott a rendészet teljes színpéjét befogadó kutatási ágazattá, minthogy annak tárgya kizárólag a múlt büntetőjogilag releváns, megismételhetetlenül egyedi mozzanatának a dokumentálása a tisztességes eljárás követelményei szerint. Ebben pedig nem fér el a kockázatelemzés, a jelen és a jövő megismerése, noha ezek is részei a bűnügyi hírszerzésnek, a titkosrendőri munkának.

A rendészet természetrajza további módszertani kérdéseket vet fel. Vajon tanulmányozható-e egy olyan társadalmilag-történetileg meghatározott cselekvés, amely előre nem kiszámítható, nem követ szabályokat, amellyel kapcsolatban nem hivatkozhatunk „egy korábbi hasonlóra”.³¹ A rendőri akciók elemzése olyan metodikát kíván, amely ebben az állandó változékonyságban is képes felismerni a lényeges, tartós és ismétlődő jegyeket. Ha felfedezünk ilyen vonásokat, akkor ezek elvezetnek a rendészeti veszélyelhárítás lényegének megértéséhez.

Mindeddig nem sikerült pontosan meghatározni a hivatás tartalmát, kijelölni azokat a funkciókat, amelyeket valamely speciális tudás birtokában „mindenki másnál jobban végeznek” azok, akik a szükséges ismereteket elsajátítva szolgálják a közbiztonságot.³² A rendőrképzésnek természetesen megvannak a maga hagyományai, de olyan tanterv és oktatási program még nem született, amelyet a rendészet természetét leírni képes kutatásokra alapítottak volna.

³¹ MANNHEIM 1996: 129.

³² DURKHEIM 2000: 417.

Hogyan képezzük rendőreinket, ha nem mutatjuk ki reálisan elfoglaltságaikat, feladataik hatékonyságát, ha az információk pontatlanok és hiányosak [...] A rendőri szolgálati helyek megnyitása a kívülálló figyelő részére, a rendőrökkel folytatott konzultációk, valamint az elvégzett kutatás eredményeinek megvitatása és hozzáférhetővé tétele lenne a nemzeti rendőrség számára az első lépés, amit a jövőben meg kell tennie.³³

Az elmúlt évtizedek legjelesebb rendőrségi kutatásai az állam- és jogtudományok területén folytak, ami azt erősítheti, hogy a rendészet itt található hasznos diagnózisokra és reményt keltő terápiákra. Felmerül azonban számos olyan téma, amely nem illeszthető a jogi stúdiumok sorába. Ilyennek tekinthetjük a csapaterők tevékenységét, a terrorelhárító műveleteket, a bűnügyi és a nemzetbiztonsági hírszerzést, valamint a rendészeti veszélyelhárítás más ágazatait, amelyek nem viselik magukon a jogalkalmazás dogmatikai jellemzőit. Főleg azért nem, mert a tételes jog a rendészeti aktusok jelentős részét nem szabályozza, hanem csupán felhatalmazást ad, a többit a végrehajtók szabad belátására bízva. A rendőrség munkáját vizsgáló tudományossággal szemben nem csupán az a követelmény, hogy segítse elő „a különböző empirikus kutatásokkal a létező intézmények működésének hatékonyságát”, hanem az is, hogy tárja fel azok történeti gyökereit, és dolgozzon ki a közrendet és a közbiztonságot eredményesebben oltalmazó alternatívákat. Ez utóbbi jelent igazi társadalomtudományi kihívást, míg a mindenkori praxis igazolása nem több „szociotechnikánál”.³⁴

A rendészettudomány – más közigazgatási elméletekkel együtt, akár multidiszciplináris összefogásban – a gyakorlat mindennapi tapasztalatait tekinti a legértékesebb tényeknek, és kutatási eredményeinek próbáját is az alkalmazhatóságban leli meg. Ehhez azonban egyfelől korlátozni szükséges a nem kutatható, bizalmas adatok körét, másfelől pedig az állam intézményeinek a kutatások megrendelőiként is meg kell jelenniük. Nem lehet sikeres a rendészet elmélete empiria nélkül, de a hivatal sem hatékony, ha elutasítja a tudományosságot.

³³ MONJARDET 1995: 173.

³⁴ SZIGETI 2001: 153.

BIBLIOGRÁFIA

- BALLA Zoltán (2017): *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest: Dialóg Campus.
- BALLA Zoltán (2024): *Ceterum censeo, ne beszéljünk még rendésztudományról*. *Belügyi Szemle*, 72(6), 1069–1085. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i6.pp1069-1085>
- BECK György – CZÉH György szerk. (1984): *Magyar államigazgatási jog: Általános rész*. Budapest: BM Könyvkiadó.
- BERÉNYI Sándor (1993): *Magyar államigazgatási jog: Különös rész II*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- DURKHEIM, Émile (2000): *Az öngyilkosság*. Ford. Józsa Péter. Budapest: Osiris.
- FARKASNÉ ZÁDECZKY Ibolya (2007): Hozzászólás „A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma” című cikkhez. *Hadtudomány*, 17(2), 107–116.
- FAZEKAS Marianna szerk. (2024): *Közigazgatási jog: Általános rész I*. Budapest: ELTE Eötvös.
- FINSZTER Géza (2001): Rendészet vagy rendvédelem. *Belügyi Szemle*, 49(2), 86–96.
- FINSZTER Géza (2018): *Rendészettan*. Budapest: Dialóg Campus.
- HABERMAS, Jürgen (1994): *A társadalomtudományok logikája*. Ford. Adamik Lajos, Bacsó Béla, Kiss Endre, Mesterházi Miklós, Némedi Dénes, Vajda Mihály. Budapest: Atlantisz.
- KATONA Géza (2002): *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*. Budapest: BM Kiadó.
- KERTÉSZ Imre (1972): *A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárási jog és a kriminalisztika tudományában*. Budapest: KJK.
- KMETY Károly (1907): *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Budapest: Politzer.
- KORNAI János (2007): *Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás*. Budapest: Akadémiai.
- LUKÁCS György (1977): *Ifjúkori művek*. Budapest: Magvető.
- MADARÁSZ Tibor (1987): *Közigazgatás és jog*. Budapest: KJK.
- MADARÁSZ Tibor (1992): *A magyar államigazgatási jog alapjai*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- MANNHEIM Károly (1996): *Ideológia és utópia*. Ford. Mezei I. György. Budapest: Atlantisz.
- MARGOT, Pierre (1999): Un changement de nom dans la continuité. *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique*, 52(1), 6–8.
- MONJARDET, Dominique (1995): Rendőrségi kutatás és modernizáció. *Új Rendészeti Tanulmányok*, 6(1), 173–182.
- PARÁDI József (2001): Rendvédelem vagy rendészet. *Belügyi Szemle*, 49(2), 97–108.
- RÓZSÁS Eszter – CSÁKI HATALOVICS Ferenc (2019): *Közigazgatástan*. Budapest: NKE Vezető- és Továbbképző Központ.
- SIMON Sándor (1997): A hadtudomány mai értelmezése. *Hadtudományi Tájékoztató*, 6(7), 7–24.
- SZIGETI Péter (2001): Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: Világrendszer – nemzetállami szint és lokalitás. *Jogtudományi Közlöny*, 56(4), 153–161.
- TAMÁS András (2005): *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest: Szent István Társulat.
- VASVÁRI NAGY Vilmos (2001): *A hadtudományi kutató munka folyamata*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.